

Vestmannen

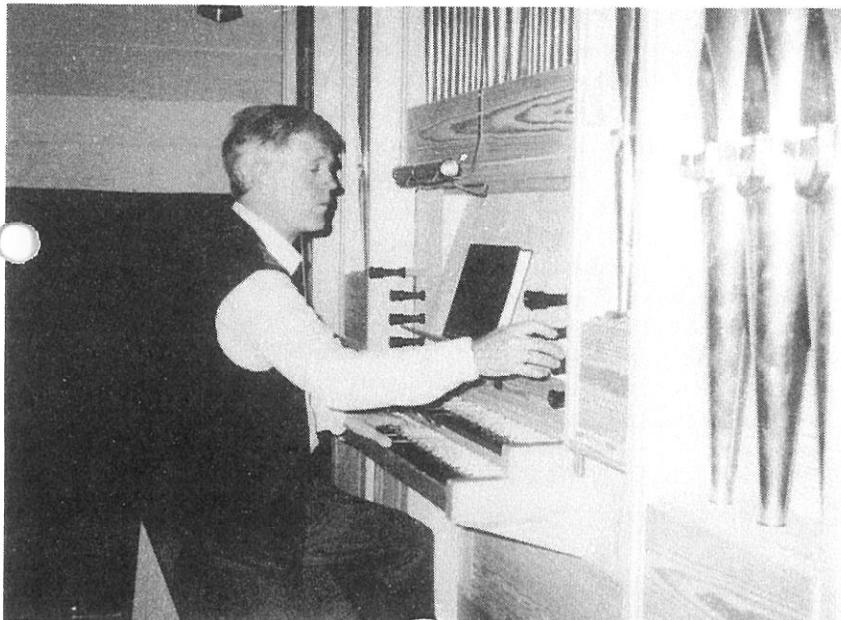
Nr. 6

Bergen, 20. august 1992

8. årgang

Pianostemmar, vestmann og færøyven

Per Spilling er blind, men hev fare vide i Noreg og på Færøyane.
Han er organist og stemmer piano. Og sers målførekunnande.

På årsmøtet i Ivar Aasen-sambandet og Vestlandske Mållag 1992 gav *Per Spilling* ei innføring i færøymål. Per Spilling er organist i Tinn i Telemark, og han hev vitja Færøyane 4 gonger. I færøy-pressa vart han utførleg umtala fekk stor uppslag i 1987 og 1988, då han gjesta kjentfolk og stemde piano landet rundt. Det var uppslag i *Dimmalætting*. Og Tórbjørn Poulsen skreiv i *Tingakrossur um Føroyvinur á vitjan* - Færøyven på vitjing.

Per Spilling er i 60-åri og siste 18 åri hev han vore organist i Tinn. Kona hans, Randi, er kyrkjelydsarbeidar. Han er fødd i Vegårdshei i Aust-Agder, og talemålet hans er meir merkt av nedre Agder enn av øvre Telemark, segjer han. Namnet Spilling kjem frå Vest-Agder.

Per Spilling er blind. Eller sers veiksynt - han skil millom ljós og myrker. Men det hev ikkje meinka orgelstemming og pianostemming. *Han hevur hóast han*

er blindur, ferdast um í Norra seinastu 25 árini, skriv færøybladet *Nordlysi* - han hev, endå han er blind, ferdast um i Noreg seinste 25 åri. Merk at færøyordet *hóast* er det same som svensk *fast* = endå (um). Norra er vanleg talemålsform for Noreg.

Ans for mål og målføre

Far til Per Spilling var kyrkjetenar, og han tenkte tidleg på å verta organist. I 1951 tok han høgre organisteksamen ved musikkonservatoriet i Oslo. Sidan hev han arbeidd ymse stader, m.a. i Ulvik. Sansen for mål kom òg tidleg, og alt i gutedagane merka han avsmak mot det nyinnførde 1938-målet. Helst då på målmelodisk grunnlag, segjer han.

Pianostemmingi fórde vide um land, og gav godt høve til å verta betre kjend med norske målføre. Serleg hev han ferdast i Mid-Noreg og på Vestlandet. Som han såg klårare samanhengen millom den gamle norske målarven og dagsens målføre, vakna ihugen for færøyrådet.

Færøyferder

Gjennom blindesamskipnaden fekk Per Spilling tilfang um Færøyane og færøyisk. Ovnøgd er det ikkje av slikt på ljodband og i blindeskrift, men med kvart auka innsynet i kultur og mål.

I 1981 var han på Færøyane fyrste gongen; han kunde slå fast at færøyrådet er sers lívande; målstriden er godt som slutt. Serleg gripen vart han av den store songgleda til færøyfolket, slik ho gjev seg til kjennes i kyrkja, på samkomor og i færöydansen. Og han rosar sterkt den store gjestmildskapen.

Han var på Færøyane att i 1984, 1987 og 1988. Ein tur var han der um vetteren, det er beste tidi for ein som vil få nærsamband med folk, segjer han. Du slepp turiststraumen. Han var der òg ved olsoktider - *um ólavssøku*, og enno gledest han ved den kraftfulle songen i Tórshamn olsokdagen og olsoknatti.

Vestmann

Det er lett å skyna at Per Spilling er vestmann og aasenmann. Han undrast på um det ikkje språkleg hadde vore gagnleg med stungen *d* i norsk, slik dei hev på Færøyane. Der burte hev dei halde fast på Hammershaimb-målet.

Til s. 12

Tankekorn

Røynsla utan lærdom
er betre enn lærdom
utan røynsla.

Norsk ordtøkje etter
Ivar Aasen

Soga knyter band

Professor Jónas Kristjansson i Vestmannalaget

I samband med dei innhaldsrike Islandsdagane i Bjørgvin hadde Vestmannalaget skipa eit møte på Bryggens Museum der emnet var gamal soga. Det var stort frammøte, og laget hadde vore heppe og fenge professor Jonas Kristjansson til talar. Han tok oss med på ei ferd attende i soga, der verket til Snorri Sturluson spelar ei hovudrolla. Jonas Kristjansson er professor i soga på Allskulen i Reykjavik og direktør for Arni Magnus-samlingane der, so han var retteleg på heimebana denne kvelden. Og det vart ein spryrerunde etter fyredraget.

Formannen Leidulf Hundvin styrde møtet, og Egil Lehmann som er so makkunnig var peika ut til å skriva «Tuftekallen». Islands konsul i Bjørgvin, Arne Holm, var med på møtet. Og då Ludvig Jerdal i samråda med professor Jonas Kristjansson fyre møtet fekk vita at professoren er brorson til den kjende islandske politikaren og bladstyraren Jonas Jonsson, fortalte han minne um møte

med Jonas Jonsson, både på Island og i Bjørgvin. Jonas Jonsson var mannen bak planen om utbyggingi av det Tingvellir som me ser i dag, og han var formann i den islandske Snorraneftindin som stod for avdukingi av Snorremonumentet på Reykholt i 1947. Ja, han kom jamvel til Noreg året etter - 1948 - då kopien av Snorremonumentet vart reist i Dreggen i Bjørgvin. No var det serleg gildt i at gjestetalaren frå Island er nærskyld denne store islandske fyregangsmannen, og tilmed ber same fyrenamnet. Jerdal kunde upplysa at Jonas Jonsson vitja Vestmannalaget alt i 1924, og det er bilæte av honom i bok «Vestmannalaget 110 år». Der stend det òg at Jonas Jonsson tala sers roleg, konsist og klårt, som vellærde islendingar gjer. Emnet hans var norrønt samarbeid, og han sa at islendingar, færøyningar og nordmenn er skilde eller sjølvstendige tjodar i politikk, men leivde òg rom for den samhava som desse tjodane eig i lag. - Jonas Jonsson var på den ferd i

Jónas Jónsson

lag med dosent cand. theol. Freystein Gunnarsson og med den unge Gudmundur Gislason Hagalin som alt då var ein kje diktar og i mange år ein trugen Noregsven som òg hadde lært seg Aasen-mål som han tala til fullkomenskap.

L.J.

Nynorsk festspelerveke på Sunnmøre

I nokre år hev det vore tankar um eit festspel knytt til Aasens fødselsdag 5. august. I 1992 vert tankane til røyndom med *Nynorsk festspelerveke* i Volda og Ørsta 29. august til 5. september.

Um vergudane vil, vert Hovden lufthamn samlingsplass opningsdagen. Prinsesse Märtha Louise skal opna festspelverka. Og i ei lang namnelista merkar me oss Ivar Eskeland, Jon Eikemo, Herbjørn Sørebø og Theo Koritzinsky. Millom programleidarane finn me Ingvild Bryn og Astri Versto. Opningsdagen gjeng fire serveringsverksemder i Volda og Ørsta saman um mathaldet, med hovudrett rjomegraute.

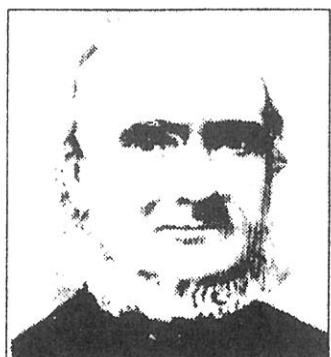
Prosjektleiar for festspelverka er Marie Egset Haug, som kann visa til eit ageleg program, rikt og mangslunge. Det er lagt upp til ei nasjonal stormynstring, tilkopla Aasen-senteret med Ivar Aasen-museet i Hovdebygda og høgskolemiljøet i Volda. Det vert m.a. festgudstenestor, Aasen-stemna i Aasentunet, amatørteater og profesjonelt teater, kunstutstillingar, revy, film, konsertar, tilskipingar med song og

musikk, og fleire kurs og seminar knytte til mål og målsak. M.a. vert Jarle Bondevik, Oddvar Nes og Terje Aarset med på seminar um Aasens sunnmørsgrammatikkar. Og m.a. Ivar Grimstad er med på seminar um heimstaddiktning. Medverkande kjem frå heile landet, t. d. Oddvar Torsheim frå Sunnfjord, Jon Lilletun frå Hordaland, Ellinor Floor frå Trondheim, Anne Karin Kaasa og Hallvard T. Bjørgum frå Setesdal og Eilert M. Hægeland frå Telemark. Heile tri institusjonsteater er innkopla, Det Norske Teatret, Riksteatret og Teatret Vårt, fylkestheater for Møre og Romsdal. Det vert forfattarvitjingar i ungdomsskular, og ungdomsprogram med popmusikk, folkedans, innføring i låtskriving, teikning, måling m.m. Laurdag 5.9. vert det EF-ordskifte millom Edvard Hoem og Arve Thorsvik.

Festspelverka hev eit budsjett på kring 600.000 som vert dekt med tilskot frå det offentlege, frå næringslivet og ved billettinntekter.

NYNORSK FESTSPELVEKE

Volda/Ørsta 29.8 - 5.9.1992

Nasjonal stormynstring til fremje av nynorsken

Underhaldning, Ivar Aasen-stemne, teater, konsertar, faglege konferansar, kurs og seminar.

**NÆRARE OPPLYSNING:
TEL: 070 78 009**

Prosjektleiar for Nynorsk festspelverke: Marie Egset Haug
Telefonar: 070 77 066 -
070 66 565/382
Privat: 070 67 088

Vestmannen

Vestmannen kjem med 10 nummer i året
 Bladpengar kr. 150,- for året
 Studentpris kr. 100,-

Kan tingast på poststader og beint
 frå forretningsføraren eller bladstyraren

Postgiro: 0802 4 25 63 92
 Bankgiro: 8401.21.43027

Utgjevar:
 Vestmannalaget,
 5000 Bergen
 Telefon (05) 317929/313116

Bladstyrar:
 Jostein Krokvik
 6143 Fiskåbygd
 Telefon (070) 21 429

Forretningsførar:
 Helge Liland
 Midgeilen 16
 5067 Store Milde
 Telefon (05) 99 15 25

Prenta hjå:
 Nytrykk
 6143 Fiskåbygd
 Telefon (070) 21 307

Fredeleg i Noregs Mållag

Etter det me høyrer var det eit fredeleg landsmøte i Noregs Mållag i Kristiansund 23.- 26. juli 1992. Ei viss usemjø var å spora i spørsmålet um EF, ikkje i serleg mun um nei-standpunktet, men um kor sterkt laget bør brukka krefter på saki.

Leidaren Kristian Ihle Hanto frå Lunde i Telemark vart attvald utan motkandidat. Nye i styret er Jan Olav Frelstad frå Fjærland i Sogn, Liv Ingebrigtsen frå Onøy i Nordland, og Hallgeir Flø frå Rindal på Nordmøre som er styremedlem frå Norsk Målungdom.

Mållagsleidaren kom med sterke åtak på staten og styringsverket som vedvarande bryt mållov og stortingsvedtak. Hovudleinnleidaren på landsmøtet, Edvard Hoem, gjekk ut imot dialektilina som knapt påviseleg hev styrkt nynorsken. Valfridomen er stor, og altfor mange, jamvel med universitetseksemamen i norsk, kann ikkje skriva nynorsk. Eitkvart er rivande gale med dagsens målform, ho let seg ikkje læra, hevda Hoem til stor jubel frå møtelyden.

På lang sikt

Ordskiftet um dei lange siktemåli for norsk målstrev frisknar til med ujamne millomrom. Serleg då i teorikjære krinsar. Oftast kjem two alternative stemneneleider til synes - gjerne kalla eittmålstanken og tvomålstanken. Samnorskeksperimentet med stats-teknokratisk målblanding og avnorsking var ei avart av eittmålsolina, men eksperimentet mislukkast og vert knapt upptattprøvt.

Det er vanlege skuldingar at eittmåls-talsmenn vil tvangsinnföra norskrøtt mål til «einaste riksmaål i landet». Eittmålsfolk hev i nokon mun sin eigen ordbruk å takka for vondordi. Slagordet «nynorsk til einaste riksmaål» vekkjer ikkje demokratisk tillit so lenge nynorskunderlaget i grunnskulen er kring 17%!

I røyndi byggjer skuldingane på ei mistyding, for ei tenkjeleg norsk eittmåls-sing på målmotsetnaden er både uviss og ligg langt utanfor all synleg framtid. Tvomålsstoda er den røyndomen alle bør og lyt tola. Med samnorskstanken knust er det barnsleg og uhistorisk å rekna med noko anna. Og noko anna er ikkje ynskjeleg heller. Ein eittmålsutgang på målstriden i dag, same kva mål som vart eneriksmål, vilde for store grupper vera eit yvergrep.

Til tvomålsstoda høyrer element som er verdfulle og gjev spirekraft. Sjølve raspingi av two nærskyldne mål mot kvarandre er truleg, trass i negative sidor, språkleg fruktberande og ei motvekt mot stillstand. Og stillstand er sjeldan av det gode. Men me treng no snaudt heller ottast språkleg stillstand i vårt land fyrstundes.

Dagsens norskdanske bokmål er ingen æveleg og ubrigdeleg konstant; det er ikkje noko levande mål, ikkje eingong det å sjå til uslælelege engelske målet. Tilstivning, uppløysing, utspalting og differensiering er alt - og alltid - i gang.

Dermed er ikkje sagt at eittmålstanken må vrakast. Når me skifter ut danskskrivne stadnamn med norske, er det sjølv sagt meinangi at dei norske skal verta ståande. Det er eittmålstenkjing. Når me held på norskrøtte ord og bøygningsformer, er det i truskap mot eigne røter og i ei viss von um at dei med tidi skal avløysa framande fjør.

Meir enn 100 år trøngst til Aftenposten tok i bruk etter og nå og former som *øya* og *barna*. Kor lenge det trøngst til norskrøtt mål kanskje vert eneriksmål i landet - *um* og *når* - veit me like lite um som folk kring år 1400 visste um målstoda ved år 2000. Det er ikkje noko livsvilkår for norsk mål å vera einaste riksmaål. Men til eittmålstanken høyrer eit sers stort tidsperspektiv, eit tusundårsperspektiv.

J.Kr.

Spreid Vestmannen
 Kjøp NBL-bøkene

Nordatlantisk kvalsamlag

Fyrst i juli avtala Noreg, Færøyane (Føroyar), Island og Grønland at landi skal vera med i kvalfangstsamskipnaden NAMMCO, nedstytt av engelsk North Atlantic Marine Mammals Cooperation.

Skipingsmøtet vert i Tórshamn i september, der det skal veljast styre og nemnder. Sameleis skal det avgjerast kva for kvalslag som høyrer inn under den nye samskipnaden.

Kanada vil ha observatør på møtet, og kan- ske Russland. Dersom desse to landi kjem med sidan, femner den nye kvalfangstsamskipnaden um heile Nordatlanten-havet.

Færøysk namnesed

Per Spilling frå Tinn, organist, pianostenmar, vestmann og færøyven, fortel at um færøyingane verjar og vyrdsar um målet sitt på ein mynsterleg måte, er namneseden på øyane sterkt danskfarga. Serleg lettsynlege er alle -sen-namni. Dette hev bakgrunn i ei dansk namnelov frå kring 1820 med forbod mot namngjeving etter den gamle norrøne gjerd i med -son og -dóttir, slik dei hev det på Island. Men vonleg vil dette jamna seg ut når Færøyane snart fær ny namnelov.

*

Etter det Vestmannen kjänner til, er arbeidet med ny namnelov kome langt på Færøyane, og lovi vert truleg ein røyndom med det fyrste, kanskje alt dette året. Danmark hev samtykt i at færøysk namnelovgjeving heretter skal vera ei indre færøysk sak - tildelegare hev det vore ei dansk. Den nye færøyske namnelovi kjem òg til å femna um fyrenamn. Ei lista er alt utsend, med rom for namn av ymseslag rot som er i bruk på Færøyane. Lista skal utvidast fyrst ho fær ei endeleg form. Færøysk namnesed og namn-gjeving vert ikkje påbodi, men lovheimla og valfri, og umveges tilrådd.

Gåvor til Vestmannen

Aksel Hånes, Bryggja, 1000,-. Arne-Ivar Kjerland, Sætre, 150,-. Jostein Krokvik, Fiskåbygd, 100,-. Frode Ringheim, Longearbyen, 50,-. Sverre Wetteland, Egersund, 100,-. I alt kr. 1400,-.

Hjarteleg takk!

For Vestmannen

Helge Liland (forretningsførar)

Sagt:

Eit mistak

Ei ny rettskriving bryt ned våre vanar - ei ny rettskriving byd oss imot, ut ifrå denne synsstad er nynorsk målpolitikk det siste halve hundreåret eit mistak. Hadde målfolket halde uppe deira lettærde og klangfulle skrivemåtar frå 1917, hadde nynorsk mål stade sterkare i dag. Dette er mi faste overtyding.

Halldor O. Opdal i «Den personlege bakgrunnen for dette fondet» (Opedalsfondet) 8.10.1971.

Vegvisarane

Denne hovdingen (for norsk målreising) er Ivar Aasen. Ein god lagnad hev gjeve oss andre hovdingar seinare, - folk som alle hev ført striden i Aasens ånd: professorane Hægstad og Gjelsvik og Indrebø. Desse hovdingane skal me fylgja.

Halldor O. Opdal i «Den personlege bakgrunnen for dette fondet» (Opedalsfondet) 8.10.1971.

Det som trengst

Ei snøgg ombot av rettskrivingi frå 1938 (og 1959), med det fyremål å retta på dei største veilone. Det neste stiget vert då å verna om denne nye rettskrivingi og arbeida henne inn i folket til ein vane, so folk får fred.

Halldor O. Opdal i «Den personlege bakgrunnen for dette fondet» (Opedalsfondet) 8.10.1971.

Smått er godt

Men dei små einingane har kvalitetar som veg opp for større kostnader. Dei ligg ofte i nærmiljøet og tener ein sosial funksjon. Skulen vert senter for sosiale aktivitetar. Undervisninga kan betre tilpassast den einskilde eleven. Små-butikkane vert møtestad for bygdefolket og kan yta betre tenester enn ein stor supermarknad i eit bygdesenter. Smått er godt. Noko å tenkja på for Christiansenutvalet som vil slå saman småkommunane?

Gula Tidend

Måldyrking

Både Aasen-senteret og Nynorsk-festivalen går inn for *måldyrking*. Me får vone på gode resultat av dette. Norsk har ingen ting å skjemmast over. Det er på tide me lærer dette no!

Olav Aarflot i Møre-Nytt

Islandsk-norsk kulturell mynstring:

Poesien stend upp i vest

Denne meldingi frå Festspeli i Bergen skulde ha vore med i nr. 5, men det vart plassvanskar.

«Poesien stend upp i vest» var titelen på ei litterær mynstring som vart skipa i den første Festspelvika i Bergen, i samband med den vika som vart kalla «Island i Bergen».

Den norske diktaren Knut Ødegård som bur på Island presenterte dei islandske diktaranane Nina Björck Arnadottir, Einar Már Guðmundsson og Thor Vilhjalmsson. Og dei las lyrikk og prosastykke. Nina Björck Arnadottir er både skodespelar og lyrikar, og her fekk me prøvor på kor godt islandsk mål kan lesast. Einar Már Guðmundsson høyrer til dei yngre lyrikarane, og han hadde ei frisk og klår framføring og humoristisk form. Thor Vilhalmsson er nordisk prisvinnar, og Knut Ødegård presenterte honom som den

neststørste Islands-diktaren i dag, etter Halldor Kiljan Laxness. Og Viljalmsson framførde fritt kåseri um ferder i mange land; upplesingi frå den prislønte bok hans um Gråmoen som gløder, var stadfesting på at Ødegårdsvurderinga er rett.

Opp Knut Ødegård gav sjølv prøvor på eigen lyrikk, han las dikt som ikkje er utkomne, men som er ventande. Fine, kjenslevare, tankevekkjande, filosoferande, med stemningar frå hans nye land, det naturfagane Island.

Norske diktatar var med og gav prøvor på si dikttekunst. Attåt Festspeldiktaren Einar Økland las Jon Fosse, Jon Fredrik Grøgaard og Karin Moe eigne dikt. Og Merete Morken Andersen var ein dugande programleidare.

Ein storfeld kveld som hadde samla fullt hus av lyrikkvener.

Ludv. Jerd.

Besök

Me er bedne um å taka inn dette innlegget frå ørstabladet *Møre-Nytt*, som slett ikkje merkjer seg ut med ringare målbruk enn andre blad:

Møre-Nytt har 7/7 ein god prat med nynorskmannen Noralf Krogsæter. Her vert ordet «besök» nyatta. Er det Krogsæter eller journalisten som står bak dette? Båe burde vita at på norsk heiter det vitjing. (*Det var nok journalisten. Vestmannen.*)

Det er mykje godt stoff i *Møre-Nytt*, og journalistane skriv levande og folkeleg, men sjølve *ordvalet* kunne ofte vore betre. Og dette gjeld ikkje berre *Møre-Nytt*. Det ser ut til at mange skribentar *skjemst* av å bruke gode norske ord! Dei meiner kanskje å vinne større velvilje for nynorsk med å bruke unorske ord?

For moro skuld tok eg nokre stikkprøver i *Møre-Nytt* 7/7. Då fann eg m.a. ordet «beretninga» i staden for *meldinga*, «bedredskapen» for *vakthaldet*, «skjult» for *løynd* (*tildekt*), «fellesskap» for *samvær*, «angripen» for *påteken*, «blodutredelse» for *blodsamling* (blå flekk), «voldsomt» for *fælt/stygt*, «episoden» for *hendinga*.

Og dette er berre litt av ordvalet i *eitt* nummer!

Det er lite gagn i Aasen-senter og nynorsk-festival, dersom me øydelegg målet vårt med unorske ord.

Olav Aarflot

SERLEG-SÆRLEG

Tidlegare skreiv me *serlag*, *serlagd*, *serleg*, *serskild* o.l. So kom «modernismen» inn i målrørsla au. «Moderne» skulde det vera - me laut fylgja «moten». Den «modernistiske» skrivemåten gjekk ut på at me skulde skriva so «nær» upp til talemålet som råd var. Me skulde m.a.o. skrive noko liknande til det dei bala med i sume andre land - ei slag ljodskrift - ei bokstavering som syner hoss ordi skal segjast - kjend for alle som t.d. hev lukta litt på engelske ordbøker. Desse tankane - um å skriva det ordinære skriftmålet talemålsnært - åt um seg ikking siste halvpart av fyrré hundredåret. Professor Didrik Arup Seip var ein fyregangsmann for denne ideologien her i landet.

Tankjen - ideen - kom snart av «moten» i andre land, og han vart burlagd i fyrsten av vårt eige hundredåra. Jamvel målgranskurar som hadde vore for tankjen, gjekk seinare sjølve imot denne ideologien. Men i vårt land hev ideen halde seg uppe alt til dags dato.

Alle - eller folk flest - segjer (tilnærma) æ i dei ordi som her er tekne fram. Det fell difor «naturleg» å skriva æ i slike ord som *særlag*.

Men ser me på andre ord - med den same æ-ljoden - so som i *er*, *berg*, *serk*, *verd*, *lerke*, *terne*, *termin*, *termit*, *berje*, *herje*, *verje*, *terpe*, *terge*, *verdsleg* osb., so ser me at me hev fengje ein inkonsekvens i denne «moderne» skrivemåten.

Toralv Bergwitz

Frå bompengar til buslit

Av Ludv. Jerdal

No hev eg hug til å taka fram att eit godt norske ord som tykkjест ha gjenge i gløyme i vår tid med store tal, store underskot, og mange statsinnsprøytingar av tilskot. Ordet er *buslit*.

Eg tek det fram av di eg nett hev lese i sume blad um store bompengeprosjekt som hev havt dundrande fiasko og som i røyndi er *konkurs*. Den gamle norske nemningi for konkurs var *buslit*. Eg minnest frå tidlege barneår lysingar som Sirdals-lernsmannen Torkell Netland hadde i lokalbladi: Han lyste ut «buslitbu-auksjon».

No les me um dei store bompengeprosjekti som er i same stoda som dei denne lensmannen måtte taka seg av: Ålesund-tunnelen og Hvaler-tunnelen er på grensa til buslit. Og E-6 aust for Trondheim, Askøybrui, Rennfast-tunnelen og Krifast-sambandet som knyter Kristiansund til fastlandet er alle saman prosjekt som det knyter seg sterkt uvissa til. No er det godtsom avgjort at brui yver Hardangerfjorden kjem.

Fleire prosjekt kunde reknast opp. Men lat det vera med å slå fast at bompengeprosjekt no slør attende på utbyggingshuga lokalpolitikarar som aldri hev tenkt seg at det var buslitbu-prosjekt dei gjorde vedtak um. Desse ihuga politikarane med vantande yversyn hev skapt ein verkeleg konflikt for Distrikts-Noreg. Bompengeprosjekti deira var knytt til aukande vokster i ferdsla.

So er bompengane vortne so høge at fleire og fleire let bilen stå. Og so fell tapiunderskoti - på bankane og fylki som hev gjeve trygd.

Me må rekna med milliardtap, segjer fyrsteamanensis Arild Hervik på Møre og Romsdal Distrikthøgskule til «Klasseskampen». Og einaste utvegen vert auke i bompengesatsane. For prosjekt av dette slaget kan ikkje gjera buslit. Og han legg til at lærdomen må vera at det ikkje må setjast i gang bompengeprossjekt som bygger på aukande ferdsla.

So spørst det um lokalpolitikarar vil lyda til dette rådet. Og taka lærdom av det.

Heider til Finn Vabø

Spelemannen Finn Vabø i Bergen vart heidra på Landskappleiken på Fagernes. Han vart utnemnd til heiderslagsmann i Landslaget for spelemenn. Han hev vore aktiv spelemann heilt frå unge år. Fremste læremesteren hans var den kjende Nordfjordspelemannen Jon Rosenlid, og Vabø tok første premien sin på landskappleik i Oslo i 1955. Seinare er det vorte mange premiar, på landskappleikar og lokale kappleikar. Han er ein etterspurd dansespelemann, hev spela mykje i Ervingen, i Bondeungdomslaget, i Nordhordlendingen og i Vestmannalaget. Han hev skipa spelemannslag i Lindås, i Arna og i Fana og vore ein dugande instruktør. Han var med og skipa Bygdedanslaget i Bjørgvin, og i spelemannslaget «Fjellbekken» var han lenge formann og er no musikalsk leidar. Han var varmann til sjorni i Vestmannalaget, er med i rådet i Bygdelagsnemndi i Bergen, og han hev vore spelemann på mange ferder som folkedansarar hev gjort til utlandet.

På Fagernes vart også den kjende spelemannen Olav Øyaland frå Tinn i Telemark utnemnd til heiderslagsmann. Han hev teke ei mengd premiar på kappleikar, og han er ein av dei som hev ført arven etter Knut Dale vidare. Dertil hev han gjort eit stort upplæringsarbeid for yngre spelemenn.

L.J.

Dahl og skriftmålet

I Vestmannen nr. 8/1991 etterlyste eg ei avklaring um Willy Dahls prinsipielle syn på tilhøvet mellom målformene nynorsk og bokmål i undervisings-samanhang. Bakgrunnen var at Dahl etter mi meinung hadde uttala seg sjølvmotstridande. Han snakka i eit avisreferat um «å bryta ned skiljet mellom nynorsk og bokmål», medan han i eit anna snakka um «å spela på skilnaden mellom målformene». Både delar skulde visst vera like læringsfremjande.

I Norsk Tidend 12. mai les me at Dahl hev vore ute i bruduljor med den illgjetne Finn-Erik Vinje. At Dahl meiner at prestasjonane i hovudmål samsvarar med prestasjonane i sidemål, det er ikkje so uppsiktsteknologiske. Då er det meir interessant at Dahl tek sernorske ordformer i forsvar. Dahl meiner at klappjakti på dei sernorske ordformene i nynorsk også hev gjort bokmålet fatigare.

Dahl segjer vidare at me må nytta ut dei stilistiske ulikskapane mellom målformene. Han er redd for ei utvikling som vil taka frå oss den tradisjonen som ligg der, noko som han også trur vil vera til meins for bokmålet.

Det Dahl segjer, steller utsegna frå det første referatet i eit nytt ljós. Dahl meiner also ikkje at «ei undervising som tek sikte

på å bryta ned skiljet mellom målformene» inneber at elevane skal undervisast etter ideane som ligg under tanken um ei språkleg samling.

Det som like fullt vert tankekrossen ved Dahls tenkjemåte, er at han bryt med den statsstyrde målutsviklingi som hev prega etterkrigstidi. Dahl vedgjeng umveges at denne målutsviklingi hev vore uehdug.

Dersom me gjeng 40-50 år att i soga, vil me finna ut at fleire av dei som då arbeidde for samnorsk, stod for tilnærma same synet på stil og purisme som Vestmannalaget lenge var åleine um. I dag vilde desse gamlekarane eller a-målsmennene som dei vart kalla då, knapt funne att anna enn restar av dette målsynet i den statseigde og byråkratiske språkrådsnynorsk.

Det er soleis grunn til å spyrra både um bruksretten og um åtkomstretten til nynorsk. For det er slik at dei som veks opp i kjernestroki no til dags berre kjenner til ein nynorsk som er underlagd norsk-dansk tilstydjing. Dei hev ingen nasjonal eller kulturell kompetanse. Med ein gong dei flyttar frå heimstaden sin, misser dei fleste skriftmålsunderlaget for talemålet sitt. Dei hev ingen norsk målkompetanse og vert likesæle med val av skriftmål og skriftmålsformer. Det gagnar målsaki lite at dei snakkar ein aldri so «god dialekt».

Det er skriftmålet og måluppfatningi deira som veg tyngst.

Dahl hev heilt rett når han segjer at me må slå ring rundt dei stilistiske ulikskapane ved målformene våre. Det er ei nytenkjing som ligg attum ei slik tankeføring. Men korleis kann det vera mun i å snakka som um målformene våre var like tilgjengelege, når Dahl og andre fagfolk som vil vita det, veit at den stilistisk beste nynorsk er utilgjengeleg for folk flest. Den nynorsk som hev vore mest i bruk etter 1959-umbotti, er so regellaus at ingen kann fylgja han utan å stydja seg til norsk-dansk stil og ordval. Han undergrep respekten for eit sjølvstendugt mål og fører til at dei einskilde målføri kvar for seg vert standande som yverordna nynorsk, men som underordna norsk-dansken.

Dahls kreative nytenkjing og fordomslause framgangsmåte, godt hjelpt av stor fagleg tyngd, markerer eit nybrotsarbeid. Men greider Dahl å sjå dei målpolitiske rekkjefylgjone av si eigi faglege innsikt?

Lars Bjarne Marøy

Målmynter i uppløysing

K. E Steffens:

MØNSTRE I OPPLØSNING

Norsk sprogpoltikk og sprognormering
frem til annen verdenskrig

Hønefoss 1991

Nærast ved slumf fekk eg kjennskap til dette skriftet som knapt er i vanleg handel. Utgjevar er Statens lærerhøgskole i handel og kontorfag på Hønefoss, der forfattaren er fyrsteamanuensis. K. E. Steffens hev skrive i pressa både på bokmål og nynorsk - ein god nynorsk som me hev sett døme på i Vestmannen. Steffens vert gjerne rekna for riksmålsmann, men tek sjølv sterke atterhald her.

Hovudsakleg um bokmål

Målpolitikken og normeringi som Steffens tek upp, gjeld i hovudsak bokmål. Det som vert inndrege frå norskrøtt mål, er lite og marginalt. Soleis hev skriftet snaudt bodskap til målfolk, frårekna til dei som finn det forvitneleg å sjå korleis 100 års offentleg målstyring ter seg frå den norskdanske ytterkanten som nett i dag hev grunn til vera nøgd. Steffens hev ikkje drive eigi kjeldegranskning; han byggjer på andre arbeid, serleg av Rolf Nygaard, Einar Haugen og, trur eg, Brynjulf Bleken.

Det første rettskrivningsbrigdet i dansken her til lands kom i 1862, nærmest småplukk, (*filosof* og *kvalm* for *philosoph* og *qvalm*, burtkast av *e* i ord som *gaaer*, *Søe*, og t.d. *ren* og *Hus* for *reen* og *Huus*). Steffens tek so upp alle skrivebrigde som sidan kom i «det almindelige Bogsprog» fram til 1938, rett nok utan å gå serleg grunnfarande inn på sjølve brigdi, og endå mindre inn på brigdi i vårt mål. Vurderingi av vedtaksmåten i 1938 halstar: det heiter (s. 75) at bokmålsfolk tok det for ein utoleg provokasjon at målfolk skulde avgjera bokmålsformi. Statsråden (Hjelmtveit) bøygde seg. Derimot er det å sjå til uansa (s. 76) at det var eit bokmålsfleirtal (Iversen og Krogsrud) som ved ultimatum avgjorde korleis vårt skulemål skulde vera!

Saksildringi synest elles vera greid nok. Og eg hev ingen vanske med å sanna at fleirtalet i nynorskgreini i Språkrådet hev vore med på å gjera offisiell nynorsk til eit meir og meir sviplaust og uninteressant mål, i aukande mun eit skal av bøygningsformer, meir og meir ribba for leksikalske og idiomatiske sermerke.

Litt reint pirk: Til døme på at norsk hadde *kt* og norskdansk *gt* fyre 1917 er nemnt ordet *makt/magt* (s. 52). Men dette ordet hadde sams skrivemåte *magt* i både skriftmåli til 1917, då dei sameleis fekk sams skrivemåte *makt*. Det er (s. 3) tale um «Aftenpostens utpregede riksmål og Klassekampens like utpregede radikale bok-

mål», og dette var kanskje rett då Steffens arbeidde med skriftet. I 1992 hev Aftenposten opna for *nå* og *etter* og eit og anna *a*-ord, medan tviljodane og *a*-endingane kanskje hev vorte mindre obligatoriske i Klassekampen.

At det fyre 1901-rettskrivingi var språkleg anarki i landsmålet (s. 49), er vel strid sagt (*anarki* nyttta i tydingi *kaos*). Dei fleste heldt seg nær aasenformene, og anarkiet var ikkje verre enn at skulemannen og ordbokskrivaren Lars Eskeland meinte fridomen trøngst fyrstundes.

Sammorskriticisk

Skriftet er mest og helst ei kritisk saumfaring av sammorskstrevet. Mangt er eg samd i, men ikkje alt. Stundom skilst meiningsane, naturleg nok sidan ståstadene er i kvar sitt mål og dei two måli hev ulikt underbygg og grunnfeste.

Steffens ordlegg seg gjerne med måtehald. Han legg mindre vekt enn målfolk flest - ikkje minst aasenfolk - på *syntesen av nasjonale, historiske og sosiale grunnkrefter under norsk målreising*. Um eg då tolkar han rett. Me trur knapt heller so fast som Steffens på krafti i «det dannede talesprog/den landsgyldige uttale». Same um prestisjen er røynleg nok, og me saknar ei jamsterk motvekt!

Alt fyre krigen kom det til rabiate utfall mot uppnorskingsbøker for bokmåselever. Prinsipielt vil eg sjå positivt på uppnorskning, um det truleg vart snikra i hop uppnorskande skulelektyre, velmeint nok, som braut so sterkt med det tilvande at hogg måtte koma. Likevel twilar eg på um villaste krosstogi mot uppnorskning vert ståande som glansfulle innslag i riksmålsstrevet. No tek ikkje Steffens tydeleg standpunkt her, so kanskje er her ingi større usemjø. Aasenrørla ålment legg seg helst ikkje burt i korleis bokmålsfolk skriv målet sitt.

Kan henda er Steffens meir negativ til valfrie former enn me jannast er på vår kant. Dette skriv han heller ikkje tydeleg, det er berre eit inntrykk. Og det er ikkje utenkjøleg at eg tek i miss.

Ikkje alle veit at det tidleg var ein konsernativ og ein progressiv flanke i riksmålsrørla (progressiv vil her segja uppnorskingsvenleg). Fridtjof Nansen hørde til dei progressive. Som kjent døypte Nansen polskuta si *Fram*. Skuta var bygd i 1892, og 100 år etterpå er det norske ordet *fram* vedvarande mismaett av sume. Ja, dette siste var mine ord.

Norsk og dansk

Steffens er kritisk til nemningi *nynorsk* (s. 68) fordi nynorsk «i sproghistorisk forstand

omfatter da også den danske skriftspråktradisjon i Norge ...» Nei, dansken i Noreg er, meiner eg, eit utslag av *dansk målekspansjon*; dansk målsoga er ikkje det same som norsk målsoga. Med bakgrunn i Torleiv Hannaas (Norsk Aarbok 1926) kan dette segjast slik: Norsk kulturmål hev si soge; det hev si folkedikting, det hev si klassiske millomalderform, *gamalnorsken*, med ein rik bokheim. Norskdansk kulturmål òg hev si soge; men det er ei onnor soge; det hev si folkedikting, t.d. folkevisor - utgjevne med namn «Danmarks gamle folkeviser»; og det hev si millomalderform - i Sællandske lov og Skånske lov. Nett her skil kanskje «Mønstre i opplosning» seg mest frå målreisingssynet; ved, synest det meg, tildekkjing av nasjonalspråklege kjengjerningar.

Logikken på sume riksmålshald synest svikta når det gjeld målnasjonalitet. På eine sida er det tydeleg ynske um å reknasjonalitetsskiljet for ein fiksjon; på hi sida hev dei med religiøs ofse kalla sernorske innslag i målet sitt for stilbrott!

Steffens refererer tankar um (s. 16) at Aasens etterreiste norske skriftmål ikkje spellar av det hypotetiske skriftmålet som hadde kome utan dansketid; dette hypotetiske skriftmålet skulde ha bygt på det hypotetiske yverklassesetalemålet i dei store byane og hadde vore heller likt dagens dansknorske skriftmål, men med svensk vri! Heiter det. Dette minner um fri dikting utan grunnar og grunnlag! Ved ein ubroten norsk målvokster, utan framandt inntrengjarmål, er det ikkje urimeleg å tru at skriftmålet hadde vorte meir gamalnorsk enn Aasenmålet, jamfør målet på Island og Færøyane. Den språklege hovudgjerningi til byverklassa synest gjerne ha vore av målkonsverrande slag. I vårt hypotetiske tilfelle vilde den hypotetiske yverklassa etter mange solemerke i det lengste sett seg imot brigde i det norrøne skriftmålet. For der låg prestisjen! Tru elles um ikkje store målumskifte oftast røter seg språkleg i det breide folket. Dei romanske måli som avløyste latinen var i upphav folkemål; Luthers høgtyrk som trengde ut nedertysken bygde på høgtyrks bondemålføre (på fyrehand var nedertysk det prestisjesterke og ekspressive målet til yverklassa i dei store Hansabyane). Andre døme kunde finnast.

Det skal leggjast til at eg skriv meir utførleg um dette enn Steffens. Han nøgjer seg med å referera stutt til heller einsidelege tankar um det hypotetiske skriftmålet.

Steffens skriv (s. 16) at i 1814 var «selvfølgelig det sprog som hadde vært nærmest

Til s. 7

Frå s. 6

enerådende i skriftlig kommunikasjon i Norge fra ca. 1450 så norsk som noe». Slik dette er skrive, er det beint gale. Men eg ser nok at Steffens siktat til *tenkjemåten i 1814*, og då vert det litt onnorleis. Målkunnskapen til den «velklædde Uvidenhed» var vel ålement ikkje so stor i 1814. Men ei og onnor norsk ordsamling vart skrivi i dansketidi; gamle ord som *danska* og *jyska* fortel sitt; W. F. K. Christie tok til på det som vart eit norsk dialektleksikon ei god stund fyrr nokon drøynde um eit 1814. Og det spørst um ikkje godt som alle ålmugemenneske godt merka at det fanst two mål landet.

Ordet *nasjonalistisk* knyter Steffens rett ofte til målreisingi. I tilvand norsk målbruk hev ordet *nasjonal* helst vore nytt, og sume vil meina dette ordet er best dekkjande.

Språkleg miljøvern

Denne umtalen botnar stykkevis i ynsket um å freista få fram viktige skilje millom målreisingstankar og riksmålstankar. Men med nemnde og unemnde motmåle på kjøpet skal det segjast at eg las «Mønstre i opplosning» med utbyte. Jamvel med ulikt utgangspunkt let det seg gjera å enda med dei same slutningane i mangt. Eg melder pass når Steffens i Forordet - rett nok i ein lausleg sidemerknad - dreg inn Rupert Sheldrakes «morfogenetiske felt» til forklaring på indre hopehengskrefter i norskdansk. Eg trur meir på det tilvande og tillærde mynsteret som Steffens fortel at Olav Beito synte til. Skulde Sheldrakes gåtefulle «felt» fyrst prøvekjøyst, måtte det høva betre der same uventa ovring syner seg mangstad og i mengd samstundes utan kjend innbyrdes samanheng. Som kanskje t.d. dagsens endelause nasjonalitetsframbrøt jordi rundt. Men dette er eit sidekast.

Eg er samstemd med Steffens når han manar til finhendt varesemd i skriftmålsumbøting. Eg er òg samstemd i at eit målmynster sjølvsgatt ikkje er statisk, visst ikkje i eit land der two nærskyldde mål bytst mot kvarandre. Steffens brukar omgrepene *språkleg miljøvern*, og for målfolk skulde vel dette vera eit ord til ettertanke.

Nasjonaltanken fatnar vide stader i dag. Men me gjer nok rettast i å laga oss på vedvarande og langvarande målstrid. Tvomåsstoda hev kring 600 år bak seg i landet um me reknar med både skrift og tale.

Jostein Krokvik

Færøysk

BARNAGRÁTUR

- Mamma! Átti tú meg um náttina?
- Ja, góða.
- Tá man eg hava vakt tykkum øll...!

Minneord Andreas Vedå

Andreas Vedå, Osterøy, er død. Han nådde den høge alderen 97 1/2 år.

Det er noko av det gamle Osterøy som er burte med Andreas Vedå. Han var bonde på ættargarden, og dertil tok han på seg ymist arbeid. Han var praktisk og kunnig, og han var vensam og hyggjeleg. Den gode helsa fekk han ha mest til slutt. Det var berre i dei two siste åri han budde på Osterøy sjukeheim på Hatland. Dit var det mange som såg innum og helsa på den avhaldne mannen. Osterøy hev ein rik tradisjon i folkemusikk og folkedans, og Andreas Vedå var ein av dei gode tradisjonsberarane. I unge år spela han harjingfela, seinare var det mest folkedansen

han var uppteken av. Han var med og skipa Osterøy spelemannslag og han var aktiv der. Og i mange år var han lærar på kurs i Osterøysspringar. No kan dei unge på Osterøy den springaren, og dei er med på kappleikar.

I ei lang årrekka var Andreas Vedå ein av dei mest trufast til å møta fram på kappleikar i folkemusikk og folkedans. Han møtte på landskappleikar og på lokale kappleikar, han kjende miljøet, og han kunde gjeva kloke vurderingar. Mange vil minnast denne kloke og stillfarande mannen som var so sterkt uppteken av norsk kulturarv.

Ludv. Jerdal

Ome

KAHG 30.5.91

Eg legg på veg med den gamle hesten.

Me kviler.

Framfötene stend som hårute stolpar
upp or snjøen,
hovudet luter
trøytt og tungt
ned
mot ei endelaus
kvit flate.

Tekst: Arne Horge

Teikning: Kari-Anne Horge Glindø

Høgnorsk måldaningideal

Av Lars Bjarne Marøy

I

Tuftekallen hev det med å verta visjonær og radmælt sume tider, og i dag er han nett i eit slikt lune. Det finst visst ikkje grensor for kva slags herkjesnakk og sjølvkunnige filologiske tolkingar ein stakkars ungdom skal få møta når han les kva godt folk meinar og hev meina um målstoda vår. Det er syrgjeleg få som tenkjer nytt um målreisingssoga. Tuftekallen hev i alt sitt svarmlynde gruvla yver kva som kann setja nytt liv i målreisingi, og han hev like eins tenkt på kva som hev tynt og enno tyner henne. No hev Tuftekallen hug til å tenkja høgt andsynes husbondfolket.

Me må freista å få høgnorsken til å standa fram som eit daningsideal. Den klassiske norske målformi må vera knytt til kunnskapen um målstoda, men ho må ikkje berre peika på kva som hev vorte gjort gale med målet. Me kann ikkje berre føra målpolitikk på statlege premissar, so me lyt sprengja oss ut av det sjølvgode og innhaldslause snakket til nynorskstaten. Det er dei som skal diskutera målsak på våre premissar, og ikkje umvendt. Me lyt freista å gjera oss so mannsterke som råd er, og trottugt halda fram nasjonale kulturytringar med ein stil og eleganse som berre klassisk nynorsk kann gjeva. Me må syna byfolki kvar mårørtene deira hører heima og sameleis kvar det kulturelle atteupphavet til mange av deim hev årestaden sin. Me må styrkja prestisjen til den klassiske norsk og legga vinn på å flest mogleg av alle nynorskbrukarar til å skyna at høgnorsken er den beste studnaden dei eig, so framt dei vil halda på dialekten sin når når dei kjem i samanheng med norskdansk.

Tuftekallen

Or «Tuftekallen»
torsdag 23.april 1992

II

God norsk setningsbygnad kann det vera i både norsk og norskdansk. Me lyt innsjå at norskdansen hev vorte mjukare med samsnorsk-politikken, men orsaki til det er at han hev soge saft or tradisjonane til den klassiske norske målformi. Det norskdanske målet hev like fullt nådd toppen av norskvoren smidugskap og kann ikkje koma nærmare norsken i det stykkjet. Det er soleis eit lovsamsvar attum det at me kann syna fram eit mål med ein setningsbygnad som hyser både det beste av norskdansen og noko kvalitativt meir, som hører til rømder av den innarste norskdomen. Ei frisk heimleg kjelde som nører

norsk tanke og sinn, er det me snakkar um. Eit mål som hev leverett og autoritet i kraft av seg sjølv.

Me som er vestmenn upplever målet i seg sjølv so høgvore at me ofta og gjerna vil snakka det so godt som kvar og ein av oss hev evna til. For oss hev retten til å snakka dialekt vore ein sjølvsgd rett, men hugen til å gjera talemålet likare skriftmålet, openberrar seg mange gonger, og serskilt når me kann få sagt det so mykje tydelegare i skriftmålsform, det me vil taka fyre oss.

Det er no ein gong slik at eit skriftmål skaper mange fyrestellinger og tankar um ~~kva~~ daning, dvs. um kva som kann takast upp i talemål og dialektar og um kva som skal ha nokon leverett. I byane hev ein tradisjonelt set havt ei måldaning som hev vorte rekna for finare enn det breide bymålet. Det var innanfor denne daningi at stil og eleganse skulde uttrykkjast. Samnorsk-politikken hev gjeve denne daningi eit grunnskot, i det at bygdemåli og den klassiske norske målformi i sundbroten tilstand lenge fekk mykje å segja for det som i dag gjerna vert kalla moderne norsk eller bokmål.

III

Etter 1960 hev vernet um nynorsken vorte so meinka at det som galld for å vera radikalt den gongen, i dag hev vorte konservativt. Bokstavstriden kring målbrigdet i 1938 ter seg i dag som ein lagnadstung kamp for eller imot nynorsk. Det er eit tragisk og leidsamt paradoks at mange av deim som arbeidde aktivt i mårørsla, slo inn på ein veg som berre hev ført til nednorsking.

Den sundbrotna nynorsken er autoritetlaus, men me må ikkje gløyma den utviklingi som hev vore innanfor norskdansen. Den norskdanske daningi hev vorte mykje samanvovi med det breide bymålet, av di måldaningi, d.e. tanken og fyrestellingane um kva som kann skyvast yver frå skriftmålet og til talemål og dialektar, hev endra seg og teke form gjennom det breide bymålet. Det er det breide bymålet som i ymse avbrigde hev vorte mynster for ei ny måldaning. Dei ulike bymåli er utan evna til å reisa noko landssamlande skriftmål, anten det skulde verta gjort med grunnlag i eitt eller fleire bymål. Bymåli hev teke form av at innfluite bygdefolk hev vorte tvinga til eller hev friviljukt lagt um talemålet sitt. Det er norskdansen som hev vore grunnlaget for eit slikt skifte, nett slik han er og hev vore det i alle dei stroki som hev skifta hovudmål frå nynorsk til bokmål. Slik det gjeng fyre seg med målutviklingi i våre dagar, so vert det meir og meir um-seg-gripande bydialektar som vinn fram på kostnad av bygdemåli. Det er bygdemåli som hev gjeve grobotn for uppnorskningi av norskdansen. Nynorsken og bygdemåli hev gjeve

FOR MEG OG DEG!

EG er meldingsbladet til Norsk Målungdom.

I EG finn du artiklar om grunnlaget for målreisinga, norsk mål, dialektane og nynorsken og mykje organisasjonsstoff. Alle som vil fylgia med i kva som hender i fremste rekka i målstriden bør tinga EG.

EG vert av mange sett på som det viktigaste målpolitiske tidsskriftet i Noreg.

Ting EG du òg! For 100 kroner i året får du seks nummer av EG i postkassal
Nytt slippen nedanfor, eller sett pengene beinveges inn på postgirokonto nummer
0823 0943010, og merk giroen "bladpengar".

EG vil tinga EG!

Namn:.....

Adresse:.....

.....Nr./stad:.....

Underskrift:.....

SEND TIL: Norsk Målungdom, Nordahl Bruns gate 22, 0165 OSLO, Tlf.: 02-364043

Til s. 9

Frå s. 8

vinningslaus hjelp til uppnorskning av norskdansen, medan nynorsken og bygdemåli hev vorte nednorska og glide yver i norskdanske bymål. Den målutvikling som me hev havt, er ei målutvikling som hev trassa nynorsken og dialektane og som hev vorte styrd av dei breide bymåli. Utvikling i norskdansen kann jamførast med den måten Asbjørnsen og Moe gjekk fram på då dei reiste rundt og samla inn eventyr. Dei tok med det som ikkje kjendest for vulgært og bondsk.

IV

Sume som stod bak samnorsk-politikken hadde vel m.a. til siktet å vinna fram med målsaki på Austlandet. Det som hende, var at dei øydelagde dialektgrunnlaget for nynorsken mange stader. Då folk flutte til sokalla sentrale strok av landet, miste dei alt skriftmålsunderlag for talemålet sitt, og bygdemålet brotna bit for bit til det fall yver i norskdansk, um ikkje i fyrste ætta so i alle fall i andre. Nynorsken var

ikkje verd flisi i veggen. Målet skulde avskaffast gjennom samnorskdoctrinen. Utfallet vart aukande nednorskning på alle felt. Den nynorske daningi hev vorte avvist som gamalvoroi, men i røyndi er denne daningi naudsynt, so framt me vil ha eit sjølvstendelag mål. Eit mål treng bakgrunnstankar og fyrestillingar um kva som kann skyvast yver frå skriftmål til talemål og dialektar. Ei måldaning er nøydd til å vera stram, elles kjem skriftmålet i konflikt med talemålet, og talemålet glid yver i eit anna fotefar - i vårt tilfelle glid det yver i den framandætta norskdansken.

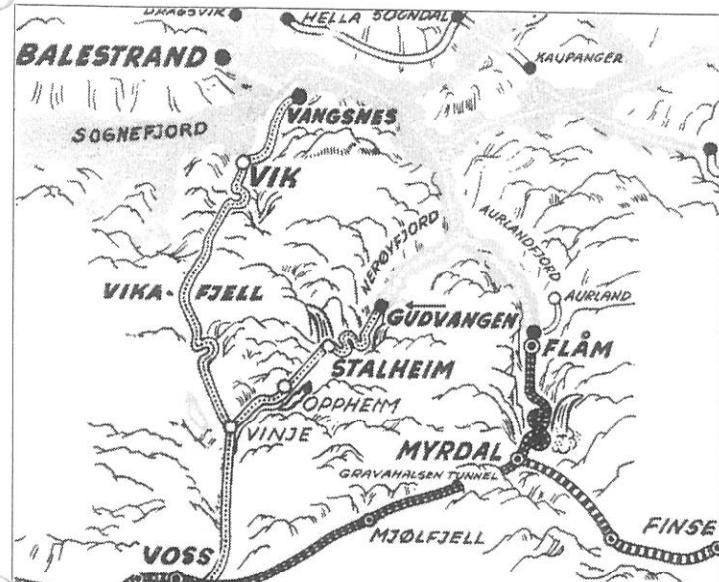
Me treng eit norsk daningsideal, men me treng også eit kompetanseumgrep. Det er ikkje slik at den moderne måldaningi gjer byfolk eller andre språkmedvitne. Den moderne måldaningi bind norske former fast til eit unorskt mål og hemmar kjensla av rådvelde yver målet. Når ein berre hev nokre former som er norske og som høyrer til i klassisk norsk, kann ein ikkje fullt ut nyttja desse formene i eit

mål med framande røter. Dei som snakkar bymål hev soleis ein tokke av at talemålet deira er mindre verdt enn det normerte bymålet. Det breide bymålet hev ingen grunn til å binda seg upp i ei daning av slikt slag. Det breide bymålet hev samband med bygdemåli. Soleis er det gale å peika på hævskapen til det breide bymålet og setja det opp mot det normerte bymålet. Det breide bymålet er eit vulgærmål andsynes bygdemåli og ikkje andsynes det normerte bymålet.

Det er måldaningi som bygdemåli hev stade for, som skal gjevast auka kompetanse, ikkje bymålet som berre vert drege i gali leid, dersom det freistar vinna fram andsynes det normerte bymålet. Me kjempar akkurat som samnorsk-tilhengjarane for at folk skal få auka sosial-kompetanse, men me arbeider umframt for at dei ogso skal få auka nasjonal og kulturell kompetanse.

Flåmsbanen vert ikkje nedlagd

Av Arne Horge

Då eg kom ut på dørahella um morgonen var lufti still og himmelen grå, og det hadde frosne på der hestane kvelden før hadde trødd upp marki. Det hadde vore huklut og vondt å gå der. Og bonden var sael, for no fraus jordi upp og kom til å smuldre fint når våronni tok til, sa han. Eg var på ferdafot i Aurland i Sogn, og eg visste at eg hadde ein annsam dag framfyre meg. Ved nonsbel var det so vidtast eg var Reidug då me laut slengje oss i bilen for at bonden skulde køyre meg til Flåm der eg kunde taka toget heimatt. Til all lukke før bilen som ein vind etter den nye stamvegen. Eg kvidde meg litevettar for å sitja gjerandlaus i timevis på tog og i ventehallar, og difor spurde eg mannen i luka på Flåm um eg hadde stunder til å springa stad kjøpe meg «Bergens Tidende». - Det hadde eg ikkje, meinte han, men dersom eg sprang snøgt, skulde han halde på toget, svara han og smilte lurt. - Ja, so fekk eg meg lesestoff.

Jau, dei arbeidde på varnvegslina. Dei bytte ut skinnor. No vettars tid dreiv dei på inne i tunnellane. Det var lognt og godt å vera inne i fjellet um vetteren. No skulde dei heim til Voss.

Seinvori rugga toget opp dalen, dukka inn i fjellet og kom utatt og gav oss gong på gong nye utsyn mot kvasse kvite tindar, svarte bergsidor, endebratte bjørkelider, her og der gardar, ei elv, og det var meir og meir snø kring oss etter kvart som me nærma oss Myrdal der Flåmsbanen møter Bergensbanen. Eg kjende suget i magen når eg kunde stire ut glasset og augo først fann feste djupt under toget. Det var som å sigle i lause lufti med NSB. - Mange slike stutte banestubbar er vortne nedlagde i dei siste åri. Eg spurde um dei trudde det kom til å gå den vegen med Flåmsbanen. -

I togvogni sat ein flokk karar i blåe og raudgule arbeidsklede. Dei hadde nok sett Flåmsdalen mange gonger. Dei tok fram mataskane og kaffiflaskone sine, åt og svalla, skrasla og lo, rulla røyk og vogni vart full av varm blå luft, ein ung ein la seg på setet og sovna og snorka høgt. - Eg laut spørja kva dette var for karar. -

Nei, so lengje turistferdsla held på som ho hadde gjort, var nok denne banen trygg, svara dei.

Og sjølv no på ein grå vetrerdag hadde me ein turist med oss. Ein neger. Han var ung og grann og godt ferdakledd, og midt millom oss hadde han eit langt sete for seg sjølv, og han hadde tukka seg mot midtgangen, han tykte vel at utsynet frå glaset vart i drjugaste laget, han

Til s. 10

DAG OG TID

Grundige og viktige artiklar -
slik dei står skrevne i
Dag og Tid -
vert lesne og verdsette.
Folk skumles ikkje
Dag og Tid.
Dei les henne.
Dei har tillit
til henne.
Dei handlar.
Er det ikkje ei slik
avis du òg vil lesa?

DAG OG TID A.S.
Karl Johansgt.13
0154 Oslo
tlf.: 02- 11 14 55
Faks: 02- 41 42 10

JA, eg ynskjer å tinga Dag og Tid:
 1/1 årstinging kr. 398.-
 1/2 årstinging kr. 212.-

Namn:

Adr.:

Postnr.: Poststad:

Telefon:

Uavhengig vekeavis.

Frå s. 9

sat med tupper i øyro og lydde til musikk og var i si eigi verd. Han vilde til å stige av på Vatnahelsen, men eg twilte for at det var til Myrdal han skulde, og difor tala eg åt honom. Jau, det var som eg tenkte. Han takka meg blidt. Han var ein svallug kar, so heller ikkje no fekk eg opna «Bergens Tidende».

På Myrdal venta me i lag på austgåande tog. Han var frå landet Gambia i Vest-Afrika. Gambia er ein tarm attmed ei stor elv og strekkjer seg upp i Senegal. Hovudstaden i Gambia heiter Banjul, fortalte han, og det var fyrste gongen eg hadde hørt gjeti den byen. Han var nytilett embetsmann i det gambiske turistdepartementet og var på studieferd i Vest-Europa. No hadde han berre halv løn, men han reiste gratis. Um kveldane førde han dagbok. Han var 26 år og utdana i England. Han kom hit frå Frankrike, og det var ein utrivelig stad, dei trudde at han var innvandrar og difor svivyrde dei honom og tala berre fransk, og han kunde lite av det målet. Og i Frankrike hadde han lært at det norske målet var blanda med fransk av di nordmennene fekk ein fransk konge i 1814. - Eg var samd i at Carl Johan var fransk, men eg berre honom skrive «vås» um målblendning for skuld denne franskmannen.

Han var av fatige landsbyfolk, og han hadde ljote greidd seg sjølv i studietidi, då hadde det vore godt å kunne leva i sparsomt etter Koranen, statsstipend var det slutt på i Gambia. - Jaso, han var muslim. Eg spurde etter algirsk fundamentalisme. - Det visste han lite um, det var so langt til Nord-Afrika, sa han, like langt til Alger frå Gambia som frå Noreg, meinte han. Men eitt visste han, at sann tru etter Koranen aldri førde til krig og vald og sjukdom, berre til det som godt var. Arabarane var sløge

kræmarfolk, fortalte han, dei blanda krav um lange og vide kledebunader og slør på kvinnfolki inn i trui for å kunne selja meir kledevaror og tena fleire pengar.

No dundra austgåande ekspresstog inn på Myrdal og me steig på. Eg hadde reidskapsskreppa på ryggen og arbeidsklede i ein plastpose og «Bergens Tidende» under armen, og det var den flottaste togvogn eg nokon gong hadde sett min fot i, det var so ljost og trivelegt og reint og med godt sete. Dagen halla, og været klårna di lenger me kom mot aust. Ei låg sol fløynde yver bylgjande kvite viddor under den blå himmelkvælv. Min myrke ven vart still for eit bel.

Då kom konduktøren. Han kunde fortelja meg at eg var på gale tog. Toget stansa ikkje i skogbygdi der eg høyrde heime, berre i turistbygdene. - Kunde dei ikkje slakka på litavetta, undrast eg, so skulde eg hoppe av i fart med pjanket mitt. Eg greidde ut for honom korleis eg hadde gjort det mange gonger i ungdomen og gange kast i kast burtetter marki og vore like heil. - Han rista berre på hovudet, smilte bleikt og stirde ut på kvite viddor utan å sjå.

Ustaoset Turisthotell fekk liv att i reisekameraten min. Glorut, digert og stillaust reis det opp midt i augnesyn og fortalte at so langt hadde ei styrlaus mannemakt nådd til å øydeleggje viddi. Han gruste seg og skok seg ved synet. I Gambia kom 60% av statsinnkomone frå turistferdsela, fortalte han. Dei laut gjera alt for å tekkjast turistane, men han var forfæld over mange gambiarar som trudde at lukka berre var å finne i Europa og i europeisk levemåte. Sjau heimlege tungemål hadde dei i Gambia, men på skulen lærde dei i

hans skuletid berre engelsk og arabisk. No var det visst nokre grunnskular som nyttar heimemål. Kanhende um ein 30-40 år vilde dei heimlege kulturane ha rukt seg eit rom i Gambia. I keisartidi, fyre kolonitidi, hadde bylgje på bylgje med ulike folkeslag kome til landet for å berge seg frå det urolege Aust-Afrika.

I byane var 90% av folket ikkje truande, i landsbyane var 90% truande. I byane kunde tjuv og kjetring stikke kvarandre ned utan at vanlege menneske brydde seg med det, men han hugste at når han og venene hans hadde slegist heime i landsbyen, kom vaksne karar og skilde dei og jaga dei heim. Og godfar hans hadde vorte 120 år. I gamle dagar vart menneskja òg gamle, dei fleste var i si fulle kraft til dei var 150 år. No vart dei romskinna og skrukkute og utlevde når dei var 50. Det kom av at dei ikkje levde etter Koranen og at dei hadde gløymt eit upphavelegt levevis. - Eg fortalte honom at i sauesanken hende det at eg som eit vildyr kunde taka været av saueflokkar og finne dei i tjukke skogen. Han var samd i at då tok eg i bruk noko upphavelegt i meg sjølv og han vilde fortelja det til mor si og far sin, og eg fekk låne øyreleidningane hans og lyde på musikken. Noko slikt hadde eg aldri prøvt fyrr, og då lo han høgt med nett so store kvite tener som du trur ein svart afrikanar skal ha. Og då eg bad lev-vel med honom kjende eg kor smal og fin hand han hadde, og eg baud honom helse heim til foreldri sine frå meg.

Ikkje fyrr hadde eg sett foten på markji uppe i turistbygdi for å venta på neste tog, hurtigtoget, so høyrde eg det gnelle målet hennar Brita på Haugen, kjeringi hans Aslak, grannen vår: «Neimen Arne er det du! Har dei sleppt deg òg ut på sjølvstyr!» Ho Brita såg ut som ho brukte gjera, som ei höysåte, stutt og breid i sid kåpe og ull-luve. Ho hadde kome med bussen frå Førde. Dotter hennar var gift med ein prest på dei kantar, og no hadde ho fenge ein liten. Etter ei veke hjå dotteri visste ho Brita det meste um prestar og prestefruar i Bjørgvin bispedøme, men lell hadde ho snøgt teke til å stunde heim. Ho hadde gjort seg redd for at værmor hennar ikkje tok medisinane sine som ho skulde, og ho trudde kyrne og sauene vilde verda glade for å sjå henne atte, og kanhende var ikkje han Aslak mann for å sende spenevarme mjølkespiror beint i det opne gapet på hannkatten Mauser når han møtte upp attmed ho Lindekoll ved mjølkingstider. S o m ein våryr bekk fløynde ho Brita yver um fødsel, liv og daude, og ho vardest ikkje at eg rulla ihop «Bergens Tidende» og stappa rullen ned i plastposen min.

Heime var det myrkt i glasi då eg kom. Av gamal vane laut eg um på veslehuset fyre eg gjekk til sengs. Der gøyde eg «Bergens Tidende» på ein trygg stad. Eg tenkte at når eg kom attende dit i dagsljos, vilde eg kanhende hava fred på meg til å lesa i det, det skal vera slikt eit godt blad, «Bergens Tidende».

Arne Horge

mål og makt

- * Mål og Makt er tidsskriftet til Studentmållaget i Oslo
- * Mål og Makt er det leiande målteoretiske tidsskriftet i målrørsla
- * Mål og Makt kjem med 4 nummer i året og kostar 90,- kr i 1992
- * Mål og Makt nr. 1/1992 kjem i midten av april. Der finn du:

Bymål i historisk perspektiv av Arnold Dalen

Norsk kulturpolitikk - eit historisk tilbakeblikk av Ola Furre
Ein myte - og metoden. Om fornorskinga av islandsk sagalitteratur av Stefán Snævarr
Svar til Kjell Venås

-
- Send meg M&M nr. 2/91 **Den nynorske álmenta og dei nynorske avisene**, 20,- kr
 - Send meg M&M nr. 3/91 **Nynorsknormalen**, 20,- kr
 - Send meg M&M nr. 4/91 **Málrørsla: Feil farge til feil tid?**, 20,- kr
 - Send meg M&M nr. 1/92 **Bymål. Norsk kulturpolitikk**, 25,-
 - Eg tingar M&M i 1992 for 90,- kr

NAMN: _____

ADRESSE: _____

POSTNR: _____ STAD: _____

Send til: Mål og Makt, Nordahl Bruns gt. 22, 0165 OSLO

Garm d.y.:

Målkatingsjå

Me stussa nyleg på um me til eit avbrigde skulde skriva rykt (*røkt*) med y - slik det ofte heiter i vårt målføre. So kom me på at dei brukar ø alt i gamalnorsk i dette ordet. Då heldt me på ø-en. Indre motsetnader i målet rønn ikkje vekk yver natti, ser me; skuringspunktet hev i dette høvet halde seg i 1000 år. Nei, ingen hoppar ut or soga og avgjera målstriden på *ein ættled*.

Sume trur målet til ungdomen skal verta framtidsmålet. Ja, ja. Kva for ein ungdom, kann me spyra. I Bergen eller Tromsø, i Sogn eller Setesdal? Men endå viktigare; ungdomsmålet, slik det her er meint, er ikkje eit livsvarande hefteplasser. Målslengen hev skift når 15-åringen vert 50. Og 15-åringane i 1992 hev ikkje same målsleng som 15-åringane i 1972.

No finst det andre sjargongar enn ungdomssjargong, slikt som NRK-mål og politikarmål og bladmannamål. Dei fylgjest gjerne åt, dei tri nemnde. Dei vil både vera i landen og springa um kapp med den tidi som lenge var so full av *turbulens*. Mindre muna ikkje, um me sant nok tykkjer det i det siste hev minka litt på turbulensen; kanskje vert det etter tale um *uro* og *umskifte* og meir slikt som turbulensen hev dekt yver. *Snuoperasjonar* tyt dei på enno, nokre, endå um snuoperasjonar vonleg finn vegen attende til *umbøter* eller *reformer* på halvlatin, ikkje å segja *kursskifte* eller beint fram *leidretting*, som sume hev ein viss sans for, dei brukar det på Island. *Bot* som duger, sa han Ivar.

Mangt gjeng framyver, men ikkje alt. Dei masar utrøytteleg sume nynorske mediafolk med *beskjedenhet* for *blygskap* eller *kravljøysa*; *forkjærlegheit* for *serelsk* eller *sersmak*; *arbeidslegigkeit* for *arbeidsløysa*; *leilighet* for *husvære* osb. I eit målblad møtte me endåtil *kunnskapslausheit*. Utruleg. Men kvifor skal lærarar, elevar, ladskrivarar og kringkastingsfolk bry seg med å halda vanlege norske ord levande, tenkjer dei vel, når statens bjølleku, Språkrådet, segjer at *heiti* er bra nok?. So parlar dei slike glyor frå seg i normalprosa som *kunnskapslausheit* for *kunnskapsløysa*.

Derimot hender det at bokmålstalande kringkastingsfolk brukar norske ord som dei nynorsktalande vandar! Berre no siste dagane hev me merka oss slikt som *lovnad*, *husvære* og *skilnad*. Men nynorskingane - å nei! Berre *løfte* og *leilegheit* og *forskjell* heile vegen!

Norske og norskrøtte ord er norske og norskrøtte ord. I bokmål som nynorsk. Norsk målrøkt kann vera mangt. Dermed er ikkje dette kringsjået utan ljose punkt.

Norsk Bokreidingslag L/L

Postboks 2672 - 5026 Bergen-Møhlenpris

Ivar Aasen, teikna av Leif Raa

Verdfulle bøker um mål og målreising

Gustav Indrebø: Norsk målsoga

Det klassiske bokverket um den norske målsoga. 504 s. 1951. Berre få eksemplar att. Hefta kr 250,-

Gustav Indrebø: Kva er målreising?

Artiklar i utval ved Jarle Bondevik og Oddvar Nes 1976. Hefta kr 50,-

Gustav Indrebø: På norsk grunn

Artiklar i utval ved Jarle Bondevik og Oddvar Nes 1989. Hefta kr 125,-

Jostein Krokvik: Kjettarord um norsk målalkymi

Debattskrift um norsk språkstrid og språkpolitikk. 1985. Hefta kr 24,-

Jostein Krokvik: Mål og vanmæle

Kritisk gjennomgang av offentleg norsk rettskrivingspolitikk 1991. Hefta kr 160,-

Ivar Aasen: Norsk Målbunad

Synonymsamling med ordtilfang samla i bolkar etter umgrip og tyding.

1975. Hefta kr 60,- i band kr. 80,-

Bondevik, Nes og Aarset (red.):

Sunnmørsggrammatikkane av Ivar Aasen

Den fyrste samla, vitskaplege utgåva av alle utkasti Aasen laga til grammatikken yver Sunnmørsmålet.

1992. Hefta kr 180,-

Spør etter bøkene hjå bokhandlaren eller send beinveges ting til:

Norsk Bokreidingslag

Postboks 2672 - 5026 Bergen-Møhlenpris

MARØY LARS BJARNE
ELISMARKEN 14
5034 Y LAKSEVÅG
ANTALL EKS 1

ISSN 0800-8647

Eirik Sundvor

Journalist Eirk Sundvor, Bergen, er død. Og med han er ein av dei eldste og ein av dei mest allsidige og dugande journalistar burte.

Eirik Johannes Sundvor var fødd i Bergen 25. oktober 1902, og 90-årsdagen vilde ha falle i år, eit halvt års tid fram. Eirik Sundvor var av ei gåverik ætt frå Strandvik, Fusa. Faren Johannes Sundvor var politimann i Bergen, måldyrkar og historikar som samla mykje av soga um heimegrendene sine. Og sonen Eirik syntte tidleg stilistiske evnor. Han var no den einaste som hadde lært «radriting» på kurs til den kjende norrøn- og vestmannen, handelslærar Hans Nordhuus. Radriting var det ordet Nordhuus nytta for stenografi. Nordhuus peika ut Sundvor som den beste eleven han hadde hatt.

Etter utdanning var Eirik Sundvor journalist i Gula Tidend i 1918. Og i 1924 flytte han til Trondheim då han vart journalist i bladet Nidaros. Der var han seinare redaksjonssekretær. Han arbeidde i Nidaros til 1941, og då bladet kom i gang etter krigen, var han der til 1957. I 1957 vart han styrar av Dagbladets Trøndelagskontor i Trondheim, og i 1960 kom han attende til fødebyen Bergen der han styrde Dagbladets Vestlandskontor til han slutta ved aldersgrensa i 1972.

Sundvor var ein vaken journalist, han hadde store kunnskapar, også i språk, og han hadde uvanleg stor personkjennskap. Han var ein hyggjeleg kollega, hadde finsans for god humor og for ein god replikk. I presse-organisasjonane var han aktiv, og i Bergens Presseforening var han heidra med Gullnål.

Dei seinste åri hans var tunge. Fötene svikta, so han vart bunden til gåstol. Men tanken var like klår som i ungdoms år, og han fylgte godt med. Og han fekk bu i heimen sin i Skanselien, med utsyn yver fødebyen, heilt til han sovna stilt inn. I minnet vil Eirik Sundvor leva, hjå alle som kjende honom. Og me er mange.

Ludv. Jerdal

RETURTILSKRIFT:
Vestmannen
6143 Fiskåbygd

Pianostemmer..... (frå s. 1)

Kanskje treng me fara til Færøyane og læra retteleg norsk, segjer han. So vidt og vidare femner vestmannanemningi, um sams norrønt kulturgrunnlag. Likevel tykkjer han ikkje det er heilt lett å tala færøymål rett. Men han skynar målet munnleg og skriftleg, hev god greida på målføreskilnader på øyane, og han hev hundradals kassettar på færøysk. Og sjølv sagt er Per Spilling fast tingar på Vestmannen og god ven av bladet.

Jostein Krokvik

Holbergklubben i Bergen

er ein organisasjon som kan sjå attende på mange ærerie og aktive år. Men innimillom hev det vore kvilepausar. Etter ein kvilepause for ein del år sidan tok skodespelar Rolf Berntzen upptaket til ny aktivitet, og deretter var han formann i nokre år, til han vart avløyst av neverande formann, professor Arnljot Strømme Svendsen. Klubben hev nyleg halde årsmøte i Stranges Stiftelse, med ei festleg bordseta, og med ei forvitneleg historisk attersyn som formann Strømme Svendsen gav. Då fekk me vita at klubben i si tid hadde sjølvvaste Georg Brandes til æresmedlem. Dermed kan neverande æresmedlem, kunstnaren Audun

Torgegarden, Strandkaien 2
5000 Bergen

**God og rimeleg mat
får du på**

**Kaffistova
til Ervingen**

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

91

92

93

94

95

96

97

98

99

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

131

132

133

134

135

136

137

138

139

140

141

142

143

144

145

146

147

148

149

150

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

161

162

163

164

165

166

167

168

169

170

171

172

173

174

175

176

177

178

179

180

181

182

183

184

185

186

187

188

189

190

191

192

193

194

195

196

197

198

199

200

201

202

203

204

205

206

207

208

209

210

211

212

213

214

215

216

217

218

219

220

221

222

223

224

225

226

227

228

229

230

231

232

233

234

235

236

237

238

239

240

241

242

243

244

245

246

247

248

249

250

251

252

253

254

255

256